

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПЕРЕКЛАДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**LEGAL STATUS OF TRANSLATOR IN THE CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE**

Алімов К.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права
Запорізький національний університет

Широка К.О., студентка ІV курсу юридичного факультету
Запорізький національний університет

Статтю присвячено дослідженню правового статусу перекладача у цивільному процесі України.

У статті акцентується увага на ролі перекладача, що є учасником судового процесу, в цивільному судочинстві як суб'єкта забезпечення дотримання принципів мови цивільного судочинства та рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом.

Розглянуто систему закріплених у законодавстві процесуальних прав та обов'язків перекладача, його юридичну відповідальність за невиконання, а також завідомо неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків в рамках розгляду цивільних справ судом. Проведено порівняльний аналіз правових норм, що закріплюють правовий статус перекладача у різних формах судочинства в Україні.

Авторами розкривається проблематика прогалин чинного цивільного законодавства щодо регулювання та закріплення вимог до перекладача для залучення у судовий процес, висвітлюється питання залучення фахових та компетентних перекладачів для здійснення повного, достовірного та правильного перекладу в цивільному процесі. Наголошується на обов'язковому володінні перекладачем базовими знаннями у сфері юриспруденції та оперуванні ним юридичними поняттями іноземною та державною мовами. У статті наведені приклади зарубіжної практики щодо питання офіційного визнання компетентності перекладача у судовому процесі.

Проаналізувавши недоліки чинного цивільного законодавства, авторами запропоновано ряд заходів для вирішення проблемних питань пов'язаних із участю перекладача у судовому процесі. Наголошується на необхідності нормативного закріплення вимог до перекладача для підтвердження компетентного володіння певною іноземною, а також державною мовами для участі у судовому розгляді, запровадження єдиного державного реєстру атестованих судових перекладачів, розроблення механізму атестування судових перекладачів та внесення їх до єдиного державного реєстру атестованих судових перекладачів.

Ключові слова: судовий процес, цивільний процес, цивільне законодавство, основні засади цивільного судочинства, учасники судового процесу, інші учасники судового процесу, державна мова, перекладач, правовий статус, компетентність, нормативні вимоги.

The article is devoted to the research of translator's legal status in the civil procedure of Ukraine.

The authors highlight the role of translator, who is a participant of a trial, as a subject in the civil proceeding, who provides compliance with the principles of the civil proceeding language and equality of all trial participants before the law and the court.

The article examines the system of legal procedural rights and duties of translator, embodied in legislation, his legal responsibility for non-compliance or deliberately improper performance of his procedural obligations within civil cases. The authors conducted the comparative analysis of legal norms, which consolidates the status of translator in different forms of legal proceedings in Ukraine.

The gaps of the current civil law concerning regulation and consolidation of requirements to the translator for participation in a trial are revealed in the article. The authors highlight the question of professional and competent translator's involvement for complete, reliable and correct translation during the legal proceeding. It is noted that translator has to have basic knowledge in the jurisprudence sphere and be able to apply legal concepts in foreign and native language. The article gives examples of the foreign practice related to the question about official recognition of the translator's competence in a trial.

Having analyzed the disadvantages of the current civil law, the authors offered a range of activities for solving problematic questions, related to the translator's participation in a trial. It is emphasized on the necessity of legal consolidation of requirements to the translator's competent language proficiency, and also native language for participation in a trial, imposition of the unified state register of certified court translators, elaboration of court translators testing mechanism and their addition to the unified state register of court translators.

Key words: trial, civil proceeding, civil law, main basis of civil proceeding, participants of a trial, other participants of a trial, state language, translator, legal status, competence, legal requirements.

Розмаїття правовідносин в сучасному світі не обмежуються національними суб'єктами. Безліч правових зв'язків виникають між різними людьми, в тому числі іноземцями, іноземними юридичними особами, також суб'єктами правовідносин є особи, які мають певні фізичні особливості, в силу яких виникає потреба в залученні фахівців, що володіють різними мовами або технікою спілкування з глухими, німими або глухоніми. Тому постає питання залучення кваліфікованих перекладачів, як учасників судового процесу у цивільне провадження.

Хоча Цивільний процесуальний кодекс України (надалі – ЦПК) прямо не закріплює таку основну засаду цивільного судочинства як мова цивільного судочинства, але положення щодо цього містить у статті 9, відповідно до якої цивільне судочинство в судах провадиться державною мовою [12]. Стаття 10 Конституції України закріплює, що державною мовою в Україні є українська мова [3]. Але, відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», у судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна [7], тобто принцип державної мови судочинства не виключає можливість учасників процесу використовувати

у суді іншу мову, якою вони володіють, оскільки така заборона значно порушить рівність між учасниками процесу. Тому законодавець надає учасникам судового процесу, які не володіють мовою судочинства, право користуватися послугами перекладача при здійсненні ними своїх процесуальних прав та обов'язків. Таким чином, за допомогою такого учасника судового процесу як перекладач, забезпечується не тільки принцип мови судочинства, а й принцип цивільного судочинства як рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Відповідно до ст. 75 ЦПК України, перекладачем може бути:

1) особа, яка вільно володіє українською та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу;

2) особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими або глухоніми [12].

Залучити перекладача до судової справи мають право учасники справи за поданням заяви. Якщо до суду не будуть надходити від учасників клопотання щодо залучення перекладача, за потреби, суд із власної ініціативи призначає перекладача. Про залучення перекладача до

справи виноситься відповідна ухвала суду. Якщо одним із учасників справи є особа з порушенням слуху, законодавець передбачає обов'язкову участь перекладача, що володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Звертаємо увагу на питання подвійного перекладу. Думки вчених щодо цього розділилися. Деякі вчені не виключають використання подвійного перекладу, коли виникає потреба перекладати з маловживаної мови чи на маловживану мову. Тоді мають бути залучені до участі у справі два перекладачі, один з яких володіє маловживаною мовою і здійснює переклад на одну із загальнопоширених мов, а другий перекладає із загальнопоширеної мови на мову судочинства [6, с. 129]. Інша думка вчених полягає у тому, що не допускається так званий подвійний переклад, наприклад, з арабської на англійську, відтак – з англійської на українську, оскільки не може бути перекладачем особа, яка не володіє українською [11, с. 141]. Ми притримуємось думки останніх, оскільки ЦПК прямо зазначає, що перекладач повинен обов'язково володіти мовою судочинства.

Відповідно до чинного законодавства, перекладач наділений наступними процесуальними правами: ставитися питання з метою уточнення перекладу; відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу; право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду. Відповідно до п. 7 ст. 139 ЦПК України, розмір витрат на оплату робіт залученого стороною перекладача має бути співмірним зі складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт [12].

Процесуальними зобов'язаннями перекладача є наступні: з'являтися за викликом суду; здійснювати повний та правильний переклад; посвідчувати правильність перекладу своїм підписом в процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють [11, с. 142].

Відповідно до ст. 38 ЦПК, перекладач не може брати участі у розгляді справи та підлягає відводу (самовідводу) з підстав, передбачених ст. 36 ЦПК [12]. З цього можемо виділити ще один процесуальний обов'язок перекладача заявляти про самовідвід у передбачених законом випадках.

Також перекладач як учасник судового процесу зобов'язаний звертатися до суду словами «Ваша честь»; вставати коли суд входить та виходить до залу судового розгляду; звертатися до інших учасників справи та заслуховувати рішення суду стоячи; утримуватися від дій, що є проявом зневаги до суду. ЦПК має застереження про притягнення до відповідальності винної особи за прояв неповаги до суду. Кодекс України про адміністративні правопорушення, а саме ч. 3 ст. 185-3, за неповагу до суду, що виразилась у злісному ухиленні перекладача від явки в суд передбачає накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2]. У разі неявки перекладача в судові засідання суд заслуховує думку осіб, які беруть участь у справі, про можливість розгляду справи за його відсутності та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи на певний строк [8, с. 38].

Якщо порівнювати нормативне закріплення правового статусу перекладача у цивільному, адміністративному, господарському процесуальних законах, то можна дійти висновку, що законодавчі положення є майже ідентичними. Аналізуючи правовий статус перекладача в рамках кримінального провадження, доходимо висновку про схожість норм щодо прав та обов'язків перекладача, але з урахуванням специфіки кримінальної галузі права. Звертаємо увагу на прямо передбачену у Кримінальному процесуальному кодексі України юридичну відповідальність перекладача, на відмінну від інших процесуальних кодек-

сів. П. 5 ст. 68 Кримінального процесуального кодексу України закріплює: за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом [5]. Вважаємо, було б доцільно доповнити ст. 75 ЦПК таким положенням.

Відповідно до ст. 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України), завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у суді, карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. Відповідно до ст. 385 КК України, відмова перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді карається штрафом від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців [4].

Постає питання чи дійсно перекладач здійснив завідомо, тобто умисно, неправильний переклад, чи це відбулося внаслідок його недостатньої кваліфікації. Дійсно є важливим в цьому розібратися, оскільки це тягне за собою негативний наслідок у вигляді притягнення особи до кримінальної відповідальності. Якщо суддя не володіє іншою мовою, а так є зазвичай, то переконатися у якості специфічних знань перекладача є надзвичайно складно.

Як вже зазначалося раніше, перекладач має право відмовитися від участі у процесі, у випадку якщо не достатньо володіє мовами чи технікою спілкування з особами, що мають вади з мовленням чи слухом. Тут також постає проблема у переконанні чи дійсно перекладач не володіє достатніми знаннями, що є підставою відмови від участі, чи особа маскує під цим відмову від участі без поважної причини.

Все це зводиться до глобальної проблеми залучення дійсно фахового та кваліфікованого перекладача у судовий процес. На жаль вимоги законодавства до залучення такого учасника є недосконалими. Аналізуючи процесуальне визначення поняття «перекладач», можемо зробити висновок, що нормативні вимоги до перекладача є володіння двома мовами або володіння технікою спілкування з глухими, німими або глухонімими. Постає питання чи дійсно достатньо перекладачу відповідати вищезазначеним нормативним вимогам для повного достовірного та правильного перекладу та яким чином особа повинна підтвердити свою компетентність у галузі спеціальних знань лінгвістики? Ми притримуємось думки, що ці вимоги є не достатніми і є потреба значно розширити їх, врегулювати механізм підтвердження компетентності перекладача.

Цивільний процесуальний закон закріплює положення тільки щодо перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими, глухонімими. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством [12]. Серед науковців поширюється думка, що документ, який підтверджує володіння перекладачем лінгвістичними знаннями є диплом з відповідного фаху. Васильєва-Шаламова Ж. В. Вважає, що наявність відповідного документа належної освіти перекладача не завжди є підтвердженням достатнього рівня знань у галузі спеціальної юридичної термінології, що використовується під час розгляду справи. Враховуючи, що підготовка фахівця з лінгвістики залежить від багатьох факторів: різні кваліфікаційні рівні підготовки та ступені знань іноземних мов [1, с. 107]. Також потрібно відмітити, якщо потрібно залучити перекладача, що володіє маловживаною мовою, то знайти такого перекладача з дипломом буде складно.

Також ще одним проблемним аспектом є відсутність у перекладача базових юридичних знань. Досконалого володіння лінгвістичними знаннями є недостатнім для повного якісного переведення. Особливості здійснення перекладу при розгляді цивільних справ передбачає іде-

альне розуміння перекладачем юридичної термінології [13, с. 514]. Виникає потреба в розробленні механізму спеціальної юридичної підготовки перекладачів. Вважаємо доцільним запровадити Міністерством юстиції України курси для перекладачів щодо вивчення базової основи юриспруденції.

На думку Скорич О., рівень професійних знань перекладача повинен бути підтверджений не тільки дипломом про вищу філологічну освіту, а й свідоцтвом Міністерства юстиції про те, що відповідний перекладач здав кваліфікаційний іспит і вільно володіє не тільки розмовною, а й діловою та юридичною мовою [10, с. 48]. Але хочемо ще раз наголосити, що існують проблеми у пошуку осіб, що мають диплом з відповідного фаху маловживаної мови. Взагалі такий документ не є гарантом дійсно якісних знань у спеціальних знаннях.

Якщо звернутися до зарубіжної практики, то у багатьох країнах світу статус перекладача передбачає офіційне визнання його компетентності, а саме: в США, Канаді та Австралії законодавець використовує поняття «сертифікований (акредитований) перекладач»; в Іспанії, ФРН,

Польщі, Естонії – «присяжний перекладач»; у Франції, Австрії – «судовий перекладач». Майже усі із розглянутих країн мають реєстри (списки) перекладачів, до яких може звернутися суд у разі необхідності [9, с. 8].

Аналізуючи зарубіжну практику щодо офіційних реєстрів перекладачів, вважаємо за необхідне створення Єдиного державного реєстру атестованих судових перекладачів. На нашу думку є необхідним розробити механізм атестування перекладачів з якомога більше різних мов, до якого повинно входити перевірка знань з володіння державною мовою, знань з володіння іноземною мовою або з володіння технікою спілкування з глухими, німими або глухонімими та базових знань з юриспруденції. При проходженні такого атестування перекладач отримує відповідне свідоцтво про правовий статус судового перекладача та заноситься до Єдиного державного реєстру атестованих судових перекладачів. При таких законодавчих вимогах до перекладача наявність у нього диплому не обов'язкове. Таким чином механізм залучення перекладача у цивільний процес стане значно простішим, а до цивільного процесу будуть залучатися дійсно кваліфіковані професійні судові перекладачі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва-Шаламова Ж. В. Використання спеціальних лінгвістичних знань у цивільному судочинстві. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 184 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін. Цивільний процес : навч. посіб. за заг. ред. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
7. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
8. Прут Ю. А. Цивільний процесуальний статус перекладача при реалізації принципу мови судочинства в цивільних справах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 37(2). С. 36–40.
9. Савчук Р. М. Перекладач як учасник адміністративного судочинства: процесуальний статус, компетентність, неупередженість: автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.07. Одеса, 2018. 24 с.
10. Скорич О. Особливості процесуального статусу перекладача в цивільному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 9. С. 47–50.
11. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
12. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
13. Шульга Д. В., Піддубна Д.С. Участь перекладача у цивільному процесі: практична сторона питання. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: О. В. Дикий, І. І. Братінов. Одеса : Гельветика, 2018. С. 512–515.